

Josep Vallverdú

La MARIA té la mirada directa, la veu forta i el somriure fàcil. El capellà va tenir tot just temps de batejar-la abans d'amagar-se ^{a Ancs,} ~~es~~conillar-se cap a Barcelona i passar-se tota la guerra treballant d'escombriaire; la Maria havia nascut el 18 de juliol de 1936. A Montrós, a casa Jan Cuell ~~es~~ es troba en entrar al poble i ~~es~~ conserva encara les espitlleres al sector semicircular de l'alta paret de la part de baix: per la part de dalt dóna a la plaça. Les restes del castell del poble es poden veure encara: era dels Castellarnau.

El cognom Portella prové, en el cas de la Maria, tal vegada de La Bastida. Ella diu, al llarg de la conversa diversos cops, que dubta que avui la canalla siguin tan feliços com ells ho foren aquells anys quarantes, prop dels cinquantes, per aquelles prades del bon Déu.

- La casa ^{tenive} tretze eugues de cria, quatre mules i uns quants matxos, ~~sis~~ sis vaques ~~de~~ cria, dues-centes ovelles, tres o quatre verres i un fotimer de conills i aviram. Recordo que els porcs es criaven en part a la serra, i els garrins de vegades naixien al bosc, i els recollíem en cartres, a banda i banda de l'animal de pota rodona. Teníem una mossa i un pastor, però també, a temporades, a l'hivern, un eugasser. Sempre menjava sopes. Al juny, les eugues anaven ^{a la muntanya,} a Llesui. *i Filia*

Les olles amb la llet les baixaven les germanes a la carretera, on les recollia i passava a cantines el Pepito de Molinos, que la portava a Sort. "Al cap del mes ens pagaven segons grau".

- L'escola tenia mestre i mestra, perquè a més de la canalla de Montrós, venien nens i nenes de Paüls, Pobellà i Gramenet. Feia fred a l'escola i cada alumne hi portava un tronc, i el partíem.

i anava a la llenyera. Ara porten els alumnes a La Pobla. I recordo que hi havia gent del poble que, per estalviar-se de pagar l'autobús, hi anaven a peu; deu hores entre anar i tornar. El servei regular de passatgers el feien els autocars de La Primera del Flamisell : els amos eren ^{de casa Jaume} ~~uns~~ de la Torre . Els dimecres tothom anava a mercat a La Pobla i a l'octubre teníem la fira a la Pobleta de Bellveí ,

El menjar no faltava mai : a les valls la gent s'ha espavilat a ser autosuficient. La neu obstruïa camins i adormia l'agricultura. Poc hort a l'hivern, i sort de les cols. Quan apuntava la primavera, la xicalla, enyoradissa de verd fresc, anava a gratar sota la neu en cerca de xicoires .

- La tenda-fonda era a Cal Serni, que acollia els estiuejants, i fora de temporada els homes hi anaven a fer una partideta. Però la fonda era per als de fora, és clar. A casa, amb la mare i quatre noies, ens repartíem la feina d'allò més bé, això sí, tot molt regulat. I també, al poble, les hores eren estrictes. Malgrat que el pare deia "Casa de dones és casa ensorrada", es va veure goig de les dones de la casa. A les set posàvem els fesols a coure i fèiem el menjar dels porcs i anàvem a alimentar conills i gallines. Tot seguit preparàvem la "berena" dels pastors (Sopa, llo^m, costella de tupina, truita...). Esmorzàvem fort : sopa amb suc de mongeta, i cassola. A dinar olla amb costella, cols, ^{patates} fideus i arròs, i botifarra. Per cert que els fideus ens els feien uns fideuaires que es portaven els atuells, feien els fideus en forma de farcells amb dibuix de vuit, i els posàvem a eixugar damunt uns andans, que ens havíem fet nosaltres mateixos. Casa de dones, diu ? I a l'hivern amanida de conserva: tomata, pebrot i col en vinagre, ... Casa de dones ? Es va ^{casar} el germà i la germana grans, el Pepito i la Paquita, la Lola se'n va anar a treballar la bona costura a Barcelona i jo feva de mestressa, per

tenir cura, també de la germana petita, que era la Pepita. Ara està casada amb un metge a Alemanya. Ah, i per sopar sopa escaldada, i col amb rostes de cansalada i all per sobre, i un ou ferrat o bacallà.

En Josep Portella, ^{el Pare,} tenia sentit de la hisenda i els feia anar ben drets. Vigilava tant el bestiar com l'agençament de la casa. I cada feina a la seva hora .

- A les nou una de nosaltres treia les eugues al prat i les altres excusaven, a escola, si feia un xic tard. A les 12, finida la sessió del matí, una altra duïa les vaques al prat, i per torns després de dinar fregàvem els plats. A les cinc anàvem a buscar el bestiar i recollíem fulles de remolatxa i de col i de patatera per als vedells i porcs. Ja tocaven a doctrina i tot seguit rosari, i hi anava tot el poble. En sortir el mossèn explicava a tothom les notícies del diari: de la Guerra, dels maquis. Un rector molt actiu, de Llimiana, Mossèn Francesc Bergua, ja saps, l'"escombriaire" que se salvà fugint a Ancs i a Barcelona.

Quan arribava la Festa Major, el 8 de setembre, Mare de Déu del Boix, llogaven la Fustera de la Plana de Montrós i la Luanta de Molinos, que venien dos dies abans, mataven el que calia -un o dos corders hi queien- i anaven al Barranc del Foguer a netejar les tripes per fer la girella, que es menjava per esmorzar. A banda els grans àpats, feien ball amb quatre o cinc músics pujats de Salàs o de La Pobla, els quals dormien a les cases. Els convidats familiars enlestien plat rere plat, però ^{no hi faltava} provisió de mel, feta amb un saguer, provisió de formatge - en feien ben bé cent, d'ovella (la Maria encara recorda el quall, l'herba-col, els girs a la post, la desada als "calassos" del blat i també el formatge llenguat de tupí) i d'embotit i cansalada.

- Ara ha canviat, i molt. Va decreïxer la cria de bestiar quan es va generalitzar el transport en camions. Les botigues i els súpers han fet minvar el rebost. Totes nosaltres som fora del poble, les cabaleres, ja se sap, ens n'anàvem una rere l'altra... Havíem fet, de petites, de tot; uns escarrassos de feina, bestiar, olles de llet, cassoles muntanya amunt, ara muny, ara sala, ara toca ^{les} campanes, ara vés a fer companyia a les nits a la mestra... però érem escarrassos felices.

La Maria diu que aquella vall és una bellesa: entre el Serrat de Pui, el Tossal de Sant Quiri, el Cap de Ginebrera i la Collada de Fadiques ^{a l'est} i el Flamisell, ^{a l'oest} en el tros que va de la Torre a Senterada. Vall Fosca, de gran lluminositat.

Un dia arribà un xicot formal, que treballava com a ^{cadastral} tècnic per a la Diputació de Lleida. El Josep Portella el va acompanyar a recórrer les finques més altes, que s'acostava l'hivern. ^{en} El jove, Josep, ~~Santacana~~ visità els de casa Jan Cuell i allí es va produir un cert caldo de vistaire. En tornar després de Reis, ja va portar un mocador de seda per a la Maria i demanà permís per escriure-li. Aquell noi formal, esdevingué un gran expert en temes agraris, va endur-se'n la Maria terres avall. Van ser a Balaguer, a Reus, han tingut triple fillada, pròspera, i per ara tres néts. ^{a Tarragona}

-Però jo continuo essent aquella cabalera de Mont-ros, eh?